

SAKŅU DĀRZS

Rokasgrāmata dārzkopim iesācējam

Jura Karčevska
mākslinieciskais noformējums

ISBN 978-9984-800-99-8

© Autoru kolektīvs, 2010
© «Izdevniecība Avots», 2010
© J. Karčevskis, 2010

*Acis darba izbijās,
Rokas darba nebijās,
Rokas darba nebijās
Ķinājās padarīt.*

Gribas svaigu, kraukšķīgu gurķīti? Varbūt tikko no zemes izvilkto burkānu vai cietu, zaļu, stingru kāpostgalvu? Smaržīgu dilli vai sīpollociņu?

Tad šī grāmata domāta tieši jums. Un tas nekas, ka trūkst zināšanu vai pieredzes, vai šis un tas piemirsies. Galvenais ir sākt.

Lai veicas!

Autori

AUGSNES SAGATAVOŠANA SĒJAI UN KOMPOSTA GATAVOŠANA

Dārzeņu audzēšanai nepieciešama gaisa un ūdens caurlaidīga, irdena, ar barības vielām nodrošināta augsne. Piemērotākās ir smilšmāla un mālsmilts augsnes, bet mazāk piemērotas māla un nabadzīgās smilts augsnes. Augsnes dārzeņu audzēšanai jāielabo un sistēmātiski jāmēslo.

Apgūstot jaunas platības, tās jāsakārto, jānovāc krūmi, akmeņi, celmi u. tml. Mitrās augsnēs jāierīko drenāža vai grāvji liekā mitruma novadīšanai. Ilgstoši neizmantotās augsnes jāapgūst, uzplēšot velēnu un to ierokot, pēc tam visu labi sastrādājot. Lauks obligāti jānolīdzina. Vēlams noteikt augsnes agroķīmisko sastāvu un pēc analīžu datiem augsni kaļķot, iestrādāt organiskos mēslus un minerālmēslus.

Lauka ielabošanai pamatmēslojumā jāiestrādā kāds no organiskajiem mēsliem. To optimālās devas ir šādas:

zirgu un liellopu mēsli	5–15 kg/m ² jeb 50–150 t/ha
vistu mēsli	1–2 kg/m ² jeb 10–20 t/ha
kūdra	10–30 kg/m ² jeb 100–300 t/ha
velēnu trūdzemes komposts	10–25 kg/m ² jeb 100–250 t/ha

Pamatminerālmēslojumu iestrādā pavasarī, atbilstoši konkrētas firmas ieteiktām devām katras kultūras prasībām. Sīkāku informāciju sniegs dārzkopības veikalu pārdevēji.

Dārzā ir jāparedz vieta, kur veidot kompostu. Tur zemi uzrušina un apakšā saliek nelielus zariņus, lai kaudzei labāk piekļūtu gaiss. Vislabāk komposta kaudzi vai kasti veidot divdaļīgu, tad gadu vecam komposta atlikumam nevajadzēs likt klāt jaunas komposta sastāvdaļas.

Vienam komposta kastes nodalījumam jābūt vismaz vienu kubikmetru lielam. Mazus komposta daudzumus var gatavot melnos plastmasas maisos. Tos piepilda ar lapām un nezālēm, pievieno bioloģisko kompostētāju un aizsien. Lai labāk piekļūtu gaiss, maisus sadursta. Komposts būs gatavs izmantošanai jau nākamajā pavasarī.

Labākie kompostu sastāvi

Komposta sastāvdaļas	Tilpuma atiecības, %						
	80	40	40	40	30	20	20
Velēnzeme	80	40	40	40	30	20	20
Kūdra	-	30	20	50	60	35	-
Zāģu skaidas	-	20	30	-	-	35	70
Kūtsmēsli	20	10	10	10	10	10	10
Kopā	100	100	100	100	100	100	100

Gatavojot jebkuru kompostu, vienmēr jāpārbauda tā reakcija – pH. Skābi komposti jākaļķo, bet kaļķainai velēnzemei pievieno skābu kūdru, lai pH normalizētos. Minerālmēsli ir dārgi, tāpēc tos ekonomiskāk ir dot pavasarī tieši uz dobēm, nevis piejaukt kompostiem.

Dārzu audzēšanai cūku mēslus nav ieteicams lietot, ja cūkām ir līdzīgi parazīti kā cilvēkiem.

'*Blankyt*'. Dēstiem segtajās platībās sēj no aprīļa līdz jūnijam. Atklātā laukā izstāda no maija līdz jūlijam 60 cm attālās rindās 30 cm augu no auga Ražu vāc apmēram pēc 60–65 dienām.

'*Gigant*'. Agrīna šķirne. Sēj aprīlī, maijā atklātā laukā, dobēs. Izstāda pēc 6 nedēļām 40×30 cm attālumā.

Salāti

'*Lollo Rossa*'. Sēj februārī martā audzēšanai siltumnīcā, dēstus izstāda martā aprīlī 20×25 cm attālumā. Audzēšanai laukā sēj maijā jūnijā 25 cm attālās rindās, vēlāk retina, atstājot augu no auga 15–20 cm attālumā, vai laikā no maija līdz jūlijam izstāda 25–30 dienu vecus dēstus 20×25 cm attālumā.

'*Rīga*'. Sēj agri pavasarī siltumnīcās vai vasaras sākumā atklātā laukā 45–60 cm attālās rindās 20–25 cm augu no auga. Lapu krāsa zaļgandzeltena. Ienākas 35–45 dienās pēc sējas.

'*Grand Rapids*'. Sēj vasaras sākumā atklātā laukā 45–60 cm attālās rindās 10–15 cm augu no auga. Ražu vāc 40–50 dienās pēc sējas.

'*Sunny*'. Ātraudzīga galviņsalātu šķirne, kam veidojas spilgti zaļas, spīdīgas lapas. Agras ražas ieguvei audzējamas zem seguma. Piemīt laba izturība pret izziedēšanu. Galviņas kompaktas, ilgi saglabājas uz lauka.

'*Frillice*'. Ļoti garšīgi krokoti salāti ar sulīgām un kraukšķīgām lapām. Izturīgi pret izziedēšanu. Augsts C vitamīnu saturs. Vēlamais stādīšanas attālums 30×30 cm. Atkarībā no audzēšanas laika (pavasaris, vasara, rudens) salāti ienākas 40–65 dienās.

Spināti

'Matador'. Šķirne, kas vākšanas gatavību sasniedz 45–50 dienās. Lapas lielas, ovālas, viegli viļņainas, tumši zaļā krāsā. Izsēj 30–40 cm attālās rindās 300–500 sēklu uz m². Izturīga pret agrīnu izziedēšanu.

'Sporter' F1. Agrīns hibrīds ar gludām, apaļām lapām tumši zaļā krāsā. Izmanto kā agrīnai, tā arī ziemas kultūrai, sējas un novākšanas laiki ir atkarīgi no konkrētiem klimatiskiem apstākļiem. Veģetācijas periods – 44 dienas.

'Spokane' F1. Pret izziedēšanu izturīgs hibrīds, speciāli veidots audzēšanai vasarā. Lapas apaļas, gludas, tumši zaļas. Sējot maijā jūnijā, ražu vāc jūnijā augustā.

'Spinnaker' F1. Vēlu izziedošs hibrīds, audzēšanai agri pavasarī un rudenī. Lapas apaļas ar īsu kātiņu, zaļas. Izmanto svaigam patēriņam un pārstrādei. Sējot martā aprīlī, vāc maijā jūnijā, sējot augustā septembrī, vāc septembrī oktobrī.

Tomāti

'Jūrmala'. Agrīns indeterminants hibrīds. Audzējams pavasara aprītē. Ķekarā 5–6 augli, 120–160 g smagi. Pirmie vācami 75–80 dienās pēc izstādīšanas. Labas garšas īpašības.

'Terma'. Šķirne agrīna, determinanta – augs augstums 40–50 cm. Izsēj dēstu kasetēs vai podiņos aprīlī. Laukā izstāda jūnija sākumā 50 cm augu no augs. Augļi ienākas 45–50 dienās pēc izstādīšanas, 50–60 g smagi, sarkani, apaļi. Ražo bagātīgi.

'Super Marmande'. Agrīna lauka tomātu šķirne. Pusdeterminanta līdz 150 cm. Augļi plakani – apaļi, nedaudz rievaini, 180–200 g smagi.

DĀRZEŅU KAITĒKĻI, SLIMĪBAS UN TO APKAROŠANA

Dārzenus bojā daudzi kaitēkļi un slimības, kas samazina to ražu un kvalitāti. Lai nepieļautu ražas zudumus, jāievēro pasākumu komplekss, kura pamatā ir agrotehniskie, fizikāli mehāniskie un bioloģiskie pasākumi. Ikvienam jāsaprot, ka, lietojot ķīmiskos preparātus ražas aizsardzībai, tiek nodarīts liels kaitējums veselībai.

Ar «bioloģiski tīru un pilnvērtīgu produkciju» mēs saprotam ražu no lauksaimniecības kultūrām, kas izaudzētas tīrā vidē bez indīgu ķīmisku vielu (pesticīdu, augšanas regulatoru un nesabalansētu mēslošanas līdzekļu) lietošanas. Bioloģiski tīru un pilnvērtīgu ražu var iegūt tikai tad, ja nav lietoti pesticīdi, kas dārzenos samazina vitamīnu (sevišķi C vitamīna) daudzumu, ja audzējot sabalansēti mēslošanas līdzekļi, ņemot vērā augsnes sastāvu un slāpekļa, fosforā, kālija barības vielu iznesi ar ražu.

Par augu aizsardzību sīkāka informācija 3.–5. pielikumā.

Dārzeņiem kaitīgie organismi

Slimības ierosina vīrusi, baktērijas un sēnes. Vīrus slimību simptomi ir augu dzeltēšana, dzinumumu un lapu krokošanās, neregulāru mo-

zaikveida plankumu parādīšanās uz lapām. Vīrusi ilgu laiku saglabājas augsnē, stādāmā materiālā un sēklās. To pārnēsēji galvenokārt ir augu sūcējkuķaiņi, bet var pārnest arī cilvēks, kopjot augus.

Baktērijas pieder zemākajiem organismiem, kas, lai vairotos, izmanto gatavas barības vielas. Daudzas baktēriju sugas parazitē augu audos, izraisa bakteriozes. Bojātiem augiem atmirst un sadalās audi. Baktērijas labi vairojas, ja augsnē un gaisā ir palielināts mitrums, sevišķi plaši dārzeņus bojājot siltumnīcās un pagrabos.

Galvenie dārzeņu slimību ierosinātāji ir sēnes. Plaši izplatītas ir sakņu puves, baltā un pelēkā puve, sakņu augoņi, melnkāja, augu brūnā puve, brūnplankumainība, sausplankumainība, iedegas, kraupis, vītes, miltrasas u c.

Dārzeņiem sastopami arī fizioloģiska rakstura bojājumi, kuru cēlonis nav patogēni organismi, bet nepareizi augu augšanas apstākļi.

Dārzeņu kaitēkļi ir nematodes, ērces, kukaiņi, gliemeži un peļveidīgie grauzēji. Visplašāk dārzos sastopamas dažādas kukaiņu sugas. Augu sulu izsūc laputis, blaktis, tripši, baltblusiņas, cikādes; saknes, lapas, ziedus nograuz vaboles un to kāpuri (smecernieki, lapgrauži, spradži, sprakšķi, kaprači, spīduļi), tauriņu (balteņu, pūcīšu, tinēju, kožu), divspārņu (mušu) kāpuri. Plaši izplatītas un kaitīgas ir sakņu ērces un tīklērces, stublāju un pangu nematodes. Atsevišķos gados dārziņos masveidā savairojas gliemeži un peļveidīgie grauzēji.

Apkarošanas pasākumi

Agrotehniskie apkarošanas pasākumi ir profilaktiski. To galvenais uzdevums ir nodrošināt augiem optimālus augšanas apstākļus un ierobežot kaitīgo organismu savairošanos un izplatību. Jāievēro

SATURA RĀDĪTĀJS

<i>Kalniņa I.</i>	MĒNESS KALENDĀRS UN DARBI SAKŅU DĀRZĀ GADA GARUMĀ	5
	«Auglīgās» zodiaka zīmes.....	6
	«Neauglīgās» zodiaka zīmes.....	7
	Gada darbu kalendārs sakņu dārzā	8
	Tēvu tēvu gudrības	16
<i>Ābele S.</i>	MĒSLOŠANAS LĪDZEKĻI	19
	Kompleksie minerālmēsli	19
	Mikrobioloģiskais mēslojums	23
<i>Puriņa M.</i>	AUGSNES SAGATAVOŠANA SĒJAI UN KOMPOSTA GATAVOŠANA	24
<i>Puriņa M.</i>	AUGMAIŅA UN AUGU SADERĪBA	34
<i>Pūkaine Ē., Ābele S.</i>	ŠĶIRNES	39
<i>Puriņa M.</i>	KĀPOSTAUGI	59
	Galviņkāposti	59
	Virziņkāposti	63
	Rožu kāposti.....	64
	Ziedkāposti	65
	Brokoļi	66
	Kolrābji.....	67
<i>Puriņa M.</i>	LAPU DĀRZENI	68
	Salāti	68
	Spināti.....	71
	Endīvijas.....	73
	Lapu sinepes.....	75
	Lapu cigoriņi	77
	Mangolds jeb lapu bietes	79
	Kressalāti jeb dārza cietķērsa	81

<i>Puriņa M.</i>	TOMĀTI	83
<i>Pūkaine Ē.</i>	ĶIRBJAUGI	89
	Gurķi.....	89
	Ķirbji.....	93
	Kabači.....	95
	Patisoni.....	96
<i>Pūkaine Ē.</i>	SAKŅAUGI	98
	Burkāni.....	98
	Redīsi.....	100
	Galda bietes.....	101
	Kāļi.....	103
	Rāceņi.....	105
<i>Pūkaine Ē.</i>	SĪPOLAUGI	107
	Sīpoli.....	107
	Daudzgadīgie sīpoli.....	109
	Ķiploki.....	113
	Puravi.....	116
<i>Pūkaine Ē.</i>	PĀKŠAUGI	118
	Zirņi.....	118
	Dārza pupiņas.....	120
	Pupas.....	122
<i>Puriņa M.</i>	GARŠAUGI	124
	Baziliks.....	124
	Dilles.....	125
	Estragons.....	126
	Fenhelis jeb aptiekas dille.....	127
	Gurķu mētra jeb gurķu zāle, gurķene.....	128
	Ķimenes.....	129
	Koriandrs jeb kinza.....	130
	Lupstāji.....	131
	Majorāns (desu zāle).....	132
	Rozmarīns.....	133
	Pētersīļi.....	134
	Selerijas.....	135

<i>Pūkaine Ē.</i>	DAUDZGADĪGIE DĀRZEŅI	137
	Rabarberi.....	137
	Mārrutki.....	138
	Skābenes.....	140
	Spargēļi.....	142
<i>Pūkaine Ē.</i>	AGRĪNIE KARTUPEĻI	145
<i>Puriņa M.</i>	DĀRZEŅU STEIDZINĀŠANA	148
	Bietes.....	148
	Pētersīļi.....	149
	Selerijas.....	150
	Rabarberi.....	151
	Sīpoli lokiem.....	152
	Skābenes.....	154
<i>Ābele S.</i>	DĀRZEŅU KAITĒKĻI, SLIMĪBAS UN TO APKAROŠANA	155
<i>Puriņa M.</i>	DĀRZS BEZ ĶĪMIJAS	159
	Bioloģiskie augu aizsardzības līdzekļi	161
	PIELIKUMI	175